

EREZ MANELA
**Kendi Kaderini Tayin Hakkı
ve Sömürge Karşıtı Milliyetçiliğin Kökenleri**

EREZ MANELA Harvard Üniversitesi tarih bölümünde, uluslararası tarih ve ABD tarihi dersleri vermektedir. Eserleri arasında, *The Shock of the Global: The 1970s in Perspective* (2010), Niall Ferguson, Charles S. Maier, Daniel J. Sargent ile birlikte [Küresel Şok: 1970'lere Bakmak], *Savaşta İmparatorluklar 1911-1923*, Robert Gerwarth ile birlikte (İletişim, 2016), *The Development Century: A Global History* (2018) Stephen J. Macekura ile birlikte [Gelişim Yüzyılı: Küresel Tarih] bulunmaktadır.

The Wilsonian Moment. Self-Determination and the International Origins of Anticolonial Nationalism

© 2007 Erez Manela

Bu kitabın yayın hakları Oxford Publishing Limited'den alınmıştır.

İletişim Yayınları 2882 • Araştırma-İnceleme Dizisi 466

ISBN-13: 978-975-05-2863-7

© 2020 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1. Baskı 2020, İstanbul

EDİTÖR Merve Öztürk

DİZİ KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç

KAPAK Suat Aysu

KAPAK FOTOĞRAFI Woodrow Wilson,

Versay Antlaşması'nın imzalanmasını kutluyor

UYGULAMA Hüsni Abbas

DÜZELTİ Remzi Abbas

DİZİN Berkay Üzüm

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 44871

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul

Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

EREZ MANELA

Kendi Kaderini Tayin Hakkı ve Sömürge Karşıtı Milliyetçiliğın Kökenleri

Wilsoncu Moment

The Wilsonian Moment

*Self-Determination and the International Origins
of Anticolonial Nationalism*

ÇEVİREN *Ergin Özler*

Bracha Manela'ya

ve

Yechiel Moshe Manela'nın

ve

Luba ve Yitzhak Kornbilt'in

anısına...

Hissediyorum ki, bu soruřturmalardan “Yařlı Kovboyun Hikâ-yeleri” diye bahsetmek yeterli değil.

Diyelim ki, adlandırma tam gelecek şekilde esnetilebildi; ama aynı miktarda mazeretle tüm insanlık tarihi “Meşhur ve Yanılmışların Anekdotlarına” indirgenebilir.

– DAVID MAMET, *Wilson: A Consideration of the Sources*

İÇİNDEKİLER

<i>İSİMLER HAKKINDA NOT</i>	11
Önsöz	13
GİRİŞ	
Bir Ayaklanma Baharı	25
<i>BİRİNCİ KISIM</i>	
<i>Wilsoncu Momentin Ortaya Çıkışı</i>	43
1 Kim İçin Kendi Kaderini Tayin?.....	49
2 İnsanlık Aklı İçin Savaşmak.....	77
<i>İKİNCİ KISIM</i>	
<i>Milliyetçiliğin Uluslararasılaşması</i>	109
3 Başkan Wilson Kahire'ye Varır.....	121
4 Hindistan'ın Rahatsızlıklarını Dr. Wilson'a Göstermek.....	145
5 Çin'in Milletler Arasındaki Yeri.....	181
6 Seul'de Ânı Yakalamak.....	215

ÜÇÜNCÜ KISIM

Liberal Sömürgecilik Karşıtlığının

Başarısızlığı 241

7 1919 Devrimi 249

8 Paris'ten Amritsar'a 277

9 Versay'daki Boş Sandalyeler 305

10 Dünya İmparatorluk İçin Güvenli mi? 339

SONUÇ

Bir "Milletler Ailesine" Doğru 369

KAYNAKÇA 385

DİZİN 415

İSİMLER HAKKINDA NOT

Avrupalı olmayan diller kaynaklı kişi ve yer isimlerini dönüştürürken yakın zamanlı İngilizce literatürde kullanılmış en yaygın transliterasyon sistemlerini kullandım. Çince için pinyin sistemini (ör. Mao Tse-tung değil Mao Zedong, Shantung değil Shandong ve Canton değil Guangzhou) ve Arapça içinse *International Journal of Middle Eastern Studies* (IJMES) sistemini (kaynakça haricinde fonetik vurgu işaretleri olmadan) kullandım. Ancak bu uygulamanın tanınmış isimleri, uzman olmayanlar için anlaşılmasız kılacağı durumlarda istisnalar yaptım (ör. Gu Weijun yerine Wellington Koo) ve alternatif yazımlarını ilk değinmede parantez içinde verdim. Doğu Asyalı kişilerin isimleri, “Batılı” versiyonları kullanıldığı zamanlar hariç (ör. Syngman Rhee) Asyalı sırasıyla verilmiştir (önce soyad).

Hint isimlerini, kullandığım İngilizce kaynaklarda geçtiği şekilde verdim. Alternatif yazımları olan isimler için daha fazla kullanılmış yazımı tercih ettim ama alternatif yazımı ilk değinmede parantez içinde belirttim (ör. Poona ve Pune).

Çevirenin notu: Yerleşmiş Türkçe karşılıkları olmadığı sürece kitaptaki orijinal transliterasyona müdahale edilmemiştir (ör. Shanghai yerine Şanghay, Versailles yerine Versay).

Önsöz

Bu kitap beklenmedik bir keşifle başladı. Savaş sonrası döneme tek amaçlı biçimde odaklanmış Birleşik Devletler-Ortadoğu ilişkileri hakkındaki çoğu tarihyazımının bazı önemli taşları kaldırıp altına bakmamış, hatta keşfetmemiş olduğundan şüphelendiğimden (hâlâ da şüpheleniyorum) İkinci Dünya Savaşı öncesi Birleşik Devletler-Mısır temasları hakkında bir makale yazmaya karar vermiştim. Birinci Dünya Savaşı'ndan başlayarak, Dışişleri Bakanlığı Mısır dosyalarını incelemeye koyulmuştum ki karşıma Mısır milliyetçi ikonu Sa'd Zaghul'den Woodrow Wilson'a yazılmış, Birleşik Devletler başkanını övgüye boğan ve Mısır'ın Britanya'ya karşı verdiği kendi kaderini tayin mücadelesine destek olması için ona yalvaran bir telgraf çıktı. Sonra, art arda birçok benzer mesaja daha rastladım. Kısa sürede anladım ki Dışişleri Bakanlığı dosyalarında 1918 sonbaharı 1919 baharı arası Mısır'la ilgili materyalin büyük bölümünü bu tarz belgeler oluşturuyor: Sadece Zaghul değil, başka birçok politikacı, parti, meslek birliği, kadın hakları, öğrenci ve diaspora örgütü ve hatta barış konferansı için Paris'e vardığında başkana yazmak üzere harekete geçmiş Mısırlı sade vatandaşlar tarafından Wilson'a gönderilmiş telgraflar, mektuplar, dilekçeler, broşürler.

Bu, merak uyandıran bir keşifti. Okuduğum Mısır siyaset tarihi çalışmalarında belki hızlıca geçiştirilmiş bir iki satır haricinde Wilson'a gösterilen bu ilgiden bahsedildiğini görmemiştim. İki savaş arası Birleşik Devletler-Mısır temasları makalemi yazmayı sürdürdüm, ama keşfimden de bir meslektaşına bahsettim.¹ O da bana ileride Ho Chi Minh olarak tanınacak genç adam hakkındaki meşhur hikâyeyi anlattı. Ho, barış konferansı toplandığında Paris'teydi ve o da Hindiçin'in Fransa'ya karşı mücadelesine destek olması için Wilson'a dilekçe sunmuştu. Elbette, 1919'da emperyalizme meydan okumak üzere yeni müttefik, dil ve yöntemler arayan yegâne sömürge karşıtı milliyetçiler Ho ve Zaghul değildi. Bu an hakkında diğer sömürge toplumlarının tarihlerini okumaya devam ettiğimde, özünde uluslararası olan büyük bir sömürge karşıtı milliyetçi çalkantı hikâyesi netleşmeye başladı. Ne de olsa, Mısır'da İngilizler Zaghul'un faaliyetlerini bastırmaya çalışırken patlayan 1919 devrimi, Kore'de Japon yönetimine karşı Bir Mart Hareketi, Gandhi'nin Hindistan'daki *satyagraha* ya da barışçıl direniş hareketi ve Çin'deki anti-emperyalist Dört Mayıs hareketinin eş zamanlı gerçekleşmesi tesadüf olamazdı. Keşfettim ki bu olaylar ayrı ayrı her ulusun tarihyazımları içinde fazlaca yazılmış, ama bunları tek bir görüş sahası içine yerleştirmek, artık görmeye başladığım üzere tek bir tarihî anın bütünleyici parçaları olarak bir çerçeveye oturtmak için kayda değer bir girişimde bulunulmamıştı.

Elbette 1919 Paris Barış Konferansı'nın uluslararası tarihi hakkında yazılmış makale konusunda sıkıntı yoktur.² An-

1 Erez Manela, "Good Will and Bad: Rethinking US-Egyptian Contacts in the Interwar Years", *Middle Eastern Studies* 38:1 (2002), s. 71-89.

2 Barış konferansı ile ilgili yazın, katılımcılardan bazılarının anlatılarıyla konferansın ardından hemen başladı. En önemli iki çalışmanın ikisi de Britanya konferans delegasyonunun ast üyeleri tarafından yazılmıştı: John Maynard Keynes, *The Economic Consequences of the Peace* (Londra: Macmillan, 1919) [*Versay Sulhu'nun Netayic-i İktisadiyesi-Versay Barışı'nın İktisadi Sonuçları*, çev. Ali Fethi Okyar, İshk Yayınları, İstanbul, 2018] ve Harold Nicolson, *Peace-making 1919* (New York: Harcourt, Brace, 1939). Bunu müteakip barış konferansı konusundaki akademik çalışmalar sayısızdır. Birkaç örnek vermek gerekirse: H. W. Temperley, ed., *A History of the Peace Conference of Paris*, 6

cak bu literatür, büyük güçlerin perspektiflerine ve konferansın çoğunu meşgul etmiş Avrupa uzlaşmasının problemlerine odaklanmaya meyillidir. Tarihçiler genellikle ana barış görüşmecilerinin önceliklerini ve çıkarlarını takip ettiğinden, sömürge halklarının ya da Avrupalı olmayan dünya halklarının algı ve eylemleri hakkında çok daha az şey kaleme alınmıştır. Ortadoğu'da Osmanlı sonrası paylaşım gibi barış masasında bir nebze alaka görmüş Avrupa dışı meselelere karşı tarihî yaklaşım da büyük güçlerin perspektifini vurgulamış, yerel aktörlerin faaliyetlerini önemsememiştir.³ 1919'un uluslararası tarih yazımı, büyük güç liderlerinin barış müzakerelerinde tartışmadıkları Hindistan, Mısır, Kore, Fransız Hindicini gibi bölge halklarının deneyimleri hakkında daha da az şey söylemiş, hatta çoğu zaman hiçbir şey söylememiştir.⁴ Barış Konferansı'nın standart anlatısında, Batılı olmayan bölge ve halklar, emperyalizmin emsalsiz genişlemesi esnasında büyük güçler tarafından paylaşılan hareketsiz toprak ve insan yığınları olarak yer alır.

Benzer boşluklar, şaşırtıcı olmayan bir şekilde, Birinci Dün-

cilt (Londra: Frowde and Hodder & Stoughton, 1920-1924); Seth P. Tillman, *Anglo-American Relations at the Paris Peace Conference of 1919* (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1961); Arno J. Mayer, *Politics and Diplomacy of Peacemaking: Containment and Counterrevolution at Versailles, 1918-1919* (New York: Knopf, 1967).

Anahtar tarihyazımsal tartışmaların iyi bir özeti Manfred F. Boemeke, Gerald D. Feldman ve Elisabeth Glaser, (ed.), *The Treaty of Versailles: A Reassessment after 75 Years*'de (Cambridge: Cambridge University Press, 1998) bulunabilir. Barış konferansının yeni ve oldukça detaylı bir hikâyesi için, Margaret MacMillan, *Paris 1919: Six Months That Changed the World* (New York: Random House, 2002) [*Paris 1919: Dünyayı Değiştiren Altı Ay*, çev. Belkıs Dışbudak Çorakçı, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık, Ankara, 2004].

3 Örneğin bkz. David Fromkin, *A Peace to End All Peace: Creating the Modern Middle East, 1914-1922* (New York: Holt, 1989) [*Barışa Son Veren Barış*, çev. Mehmet Harmancı, Epsilon Yayınevi, İstanbul, 2016].

4 MacMillan, *Paris 1919*, doğrusu bu konuda diğer birçoğundan daha iyidir. Yine de barış görüşmelerinin tarihini anlatan yaklaşık beş yüz sayfa içinde Hint ve Mısırlı milliyetçilerin çabaları toplam beş sayfada tartışılmıştır (s. 400-404) ve Korelilerinkine yalnızca parantez içine alınmış bir cümlede değinilmiştir (s. 311). MacMillan'ın kitabının çerçevesi, büyük güçlerin liderlerinin perspektifleri etrafına çizildiğinden –İngiliz, Fransız ve Amerikan– bu ne şaşırtıcıdır ne de MacMillan'ın başarısını gölgeler. Gelgelelim, bu durum, 1919 hakkındaki literatürün büyük kısmının yaklaşımını yansıtır.

ya Savaşı ve barış konferansında Birleşik Devletler rolü üzerine yazılanlarda da mevcuttur. Yazılanların çoğu Birleşik Devletler ve birincil müttefikleri arasındaki ilişkilere odaklanır.⁵ Wilson söyleminin Avrupa'daki etkisi kendine biraz yer bulmuşsa da kıta ötesinde kalanların perspektifleri geniş ölçüde namevcuttur.⁶ Birçok yazar Birleşik Devletler-dünya ilişkileri tarihi içinde Wilson'a merkezi bir rol biçmiştir –bir tanesi geçmiş yüzyılı “Wilsoncu yüzyıl” olarak tanımlamış, bir diğeri Wilson'a 20. yüzyıl Amerikan dış politikasının menteşesi demiştir– buna rağmen Wilson'un dünyanın birçok yerindeki etkisi ve imajı henüz araştırılmamıştır.⁷ Tevekkeli değil, Wilson'un savaş

- 5 Birleşik Devletler savaş zamanı diplomasisi ve politikası için, bkz. Thomas J. Knock, *To End All Wars* (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1995) ve Lloyd Ambrosius, *Wilsonian Statecraft: Theory and Practice of Liberal Internationalism during World War I* (Wilmington, Del.: Scholarly Resources, 1991). Birleşik Devletler'in Paris'teki rolü üzerine çalışmalar, bugün de halen faydalı olan birinci elden anlatıları içerir. Örneğin: Edward Mandell House ve Charles Seymour (ed.), *What Really Happened at Paris: The Story of the Peace Conference, 1918-1919, by American Delegates* (New York: Scribner's, 1921) ve Robert Lansing, *The Peace Negotiations: A Personal Narrative* (Boston: Houghton Mifflin, 1921). Bu konudaki en kapsamlı yeni çalışma: Arthur Walworth, *Wilson and His Peacemakers: American Diplomacy at the Paris Peace Conference, 1919* (New York: Norton, 1986). Wilson'un Senato'yla Versay Antlaşması kavgası üzerine bkz. John Milton Cooper, *Breaking the Heart of the World: Woodrow Wilson and the Fight for the League of Nations* (New York: Cambridge University Press, 2001); Lloyd Ambrosius, *Woodrow Wilson and the American Diplomatic Tradition: The Treaty Fight in Perspective* (New York: Cambridge University Press, 1987); Herbert F. Margulies, *The Mild Reservationists and the League of Nations Controversy in the Senate* (Columbia: University of Missouri Press, 1989). Wilson hakkında yakın zamanlı akademik çalışmaların bir taraması için bkz. David Steigerwald, “The Reclamation of Woodrow Wilson?”, *Diplomatic History* 23:1 (1999), s. 79-99.
- 6 Wilson hakkındaki İngiliz perspektifleri için bkz. Laurence W. Martin, *Peace without Victory: Woodrow Wilson and the British Liberals* (New Haven, Conn.: Yale University Press, 1958); G. R. Conyne, *Woodrow Wilson: British Perspectives, 1912-1921* (New York: Macmillan, 1992). Orta Avrupa'daki etkisi, örneğin, Victor S. Mamatey, *The United States and East Central Europe, 1914-1918: A Study in Wilsonian Diplomacy and Propaganda*'da (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1957) anlatılmıştır. Ayrıca bkz. Betty Miller Unterberger, *The United States, Revolutionary Russia, and the Rise of Czechoslovakia* (Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1989).
- 7 Frank Ninkovich, *The Wilsonian Century* (Chicago: University of Chicago Press, 1999); Tony Smith, *America's Mission: The United States and the World-wide Struggle for Democracy in the Twentieth Century* (Princeton, N.J.: Prin-

zamani düşüncesinde anti-emperyalist bir damarın izini süren yakın tarihli bir literatür taraması, “Wilsoncu retorikten hasıl olmuş beklentiler ve hayal kırıklıkları üzerine yeni çalışmalara acilen ihtiyaç duyulduğu” sonucuna varmıştır.⁸ Bir başkası ise, “kendi kaderini tayin çağrısının, sömürge dünyasındaki sayısız milliyetçinin tahayyülünü nasıl ateşlediğinin anlaşılmasının... Wilsonculuk hakkında yazmak için en verimli zemini oluşturduğunu” belirtmiştir.⁹

Buna benzer gözlemler, tarihçiler arasında yaygınlaşan Birleşik Devletler tarihini “uluslararasılaştırma” çağrısının bir parçasıdır.¹⁰ Bu zorlu işe soyunan çoğu yeni çalışma, bu görevi şöyle yorumladı: Dünya etkisinin Amerikan tarihinde genellikle nasıl yansıtıldığını göstermek; yani, ister siyasi olsun ister sosyal ya da kültürel, Amerikan tarih deneyimi öğelerinin ülke bünyesinde nasıl geliştiğini ve daha geniş bir uluslararası bağlam tarafından nasıl biçimlendirildiğini ortaya koymak.¹¹

ceton University Press, 1994), s. 7. Wilson'un Birleşik Devletler dış politikasının “menteşesi” olarak tanımlanmasının kaynağı: Henry Kissinger, *Diplomacy* (New York: Simon & Schuster, 1994), 2. bölüm, başlık [*Diplomasi*, çev. İbrahim H. Kurt, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2018].

- 8 Frank Ninkovich, “The United States and Imperialism”, *A Companion to American Foreign Relations*, (ed.) Robert Schulzinger (Malden, Mass.: Blackwell, 2003), s. 90.
- 9 Steigerwald, “Reclamation”, s. 97-98.
- 10 Örneğin, içindeki makalelere bkz. Thomas Bender (ed.), *Rethinking American History in a Global Age* (Berkeley: University of California Press, 2001); Akira Iriye, “The Internationalization of History”, *American Historical Review* 94:1 (1989), s. 1-10; Michael H. Hunt, “Internationalizing U.S. Diplomatic History: A Practical Agenda”, *Diplomatic History* 15:1 (Kış 1991), s. 1-11; Brenda Gayle Plummer, “The Changing Face of Diplomatic History: A Literature Review”, *The History Teacher* 38:3 (Mayıs 2005), s. 385-400.
- 11 Geniş anlamda dünyanın Birleşik Devletler politik, sosyal ve entelektüel tarihine etkisi, örneğin, Daniel T. Rodgers, *Atlantic Crossings: Social Politics in a Progressive Age*'de (Cambridge, Mass.: Belknap, 1998) incelenmiştir. Bu ilişkinin kültürel boyutları için bkz. örneğin Kristin Hoganson, “Stuff It: Domestic Consumption and the Americanization of the World Paradigm”, *Diplomatic History* 30:4 (2006), s. 571-594. Birleşik Devletler politika ve dış politikasını daha geniş bir uluslararası bağlamda inceleyen yeni bazı çalışmalar: Fredrik Logevall, *Choosing War: The Lost Chance for Peace and the Escalation of War in Vietnam* (Berkeley: University of California Press, 1999) ve Mark Atwood Lawrence, *Assuming the Burden: Europe and the American Commitment to War in Vietnam* (Berkeley: University of California Press, 2005). Ayrıca Birleşik

Ama Birleşik Devletler tarihini uluslararasılaştırma çağrısının daha az peşine düşülmüş olası başka bir anlamı daha var, o da Birleşik Devletler'in dünyaya ve başka toplumların tarihine nasıl yansıdığını incelemek. Bu bakış açısı, örneğin Latin Amerika ve Ortadoğu'daki anti Amerikancılık tarihi üzerine yapılmış yakkın zamanlı çalışmalarda temsil edilmiştir.¹² Ama anti Amerikancılık, dünyanın Amerika önüne koyduğu aynanın yalnızca bir yüzüdür. Sömürge dünyasında "Wilsoncu moment" olarak adlandırdığım tarihin gösterdiği gibi, daha pozitif, hatta idealleştirilmiş bir Amerika imgesi, Amerika'nın dünyaya etkisi tarihinde eşit derecede, belki de daha fazla tesirli olmuştur.¹³ Dahası, tarihî deneyimde Amerikan karşıtı ve yanlısı tavırlar genellikle yakın akrabadır. Wilsoncu moment tarihinin ayrıca gösterdiği gibi, Amerika'nın söylem ve idealleri ile politika ve uygulamalarının gerçeği arasındaki yükselip alçalan ama daima mevcut uçurumdan beslenen Amerikan karşıtlığının kökleri sağlam biçimde Amerikan yanlılığının içindedir.

Ayrıca, sömürge dünyasında Wilsoncu moment hakkında düşünmek, şüphesiz 20. yüzyılın en önemli tarihî süreçleri arasında bulunan sömürge karşıtlığı ve sömürgelerin bağımsızlaşması üzerine alışılmadık bakış açıları sunar. Sömürge karşıtı hareketler tarihinin çoğu, sanki sadece ortaya çıkmakta olan ulusun sınırları veya içinden çıktığı imparatorluğun çerçevesi dâhilinde vuku bulmuş gibi yazılmıştır. Dolayısıyla Hint milliyetçi hareketi Hindistan ya da Britanya imparatorluk tarihinin bir parçası olarak, Çin milliyetçiliği Çin tarihinin bir par-

Devletler ırk ilişkilerini uluslararası bir çerçeveye yerleştiren çok sayıda çalışma bulunmaktadır, örneğin, Thomas Borstelmann, *The Cold War and the Color Line: American Race Relations in the Global Arena* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2001) ve Carol Anderson, *Eyes off the Prize: The United Nations and the African American Struggle for Human Rights, 1944-1955* (Cambridge: Cambridge University Press, 2003).

12 Bkz. Alan McPherson, *Yankee No!: Anti-Americanism in U.S.-Latin American Relations* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2003); Ussama Makdisi, "Anti-Americanism' in the Arab World: An Interpretation of a Brief History", *Journal of American History* 89:2 (2002), s. 538-557.

13 Bu temayı araştıran az sayıdaki yeni çalışmanın arasında Mark Philip Bradley, *Imagining Vietnam & America: The Making of Postcolonial Vietnam, 1919-1950* (Chapel Hill: University of North Caroline Press, 2000).

çası olarak vs. yazılmıştır. Bu pratiğin döngüsel mantığını ortaya çıkarmak kolaydır –Çin milliyetçiliği Çin’i “ortaya çıkarmıştır” dolayısıyla Çin tarihinin bir parçasıdır– ama bu mantığın ötesine geçmek hiç de kolay değildir. Milliyetçi tarihler, tabii ki sömürge sonrası toplumların tarihçileri tarafından şiddetle sorgulanmıştır, ama bu projeler ulusal ve imparatorluk çerçevelerini ulus altı bakış açıları benimseyerek sorgulamışlar yani ulusal çerçeveyi oluşturan parçaların, uluslararası olayların daha geniş bağlamında nasıl bir araya geldiklerini göstermek-tense bu parçaları birbirinden ayırarak tarihselleştirmiş ve uyruksuzlaştırmışlardır.¹⁴

Görüş alanımızı genişletip sömürge karşıtı milliyetçi tarihleri uluslararası bir bağlama yerleştirdiğimizde, Prasenjit Duara’nın gözlemlediği gibi “Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra sömürgelerin bağımsızlaşma sürecini başlatan şartların oluşmasında uluslararası durumun en az diğer durumlar kadar etkili olduğunu” görmek kolaydır.¹⁵ Bu, sadece Birleşik Devletler ve Sovyetler Birliği gibi revizyonist güçlerin ortaya çıkışına değil, ilk defa sömürge karşıtı milliyetçilerin emperyalist güçleri hari-ci bir arenada sorgulayabilmesine müsaade eden ve hatta davet çıkaran ve böylece imparatorluk ilişkisini zayıflatan uluslararası kurum ve normların tesis edilmiş olmasına da belki eşit dere-

14 Bu en baskın olarak Madun (*Subaltern*) Çalışmaları kolektifine bağlı akademisyenlerin Hindistan tarihi çalışmalarında göze çarpar, örneğin, Partha Chatterjee, *The Nations and Its Fragments: Colonial and Postcolonial Histories* (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1993) [*Ulus ve Parçaları*, çev. İsmail Çekem, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002]. Ayrıca bkz. Prasenjit Duara, *Rescuing History from the Nation: Questioning Narratives of Modern China* (Chicago: University of Chicago Press, 1995). Duara ve diğer bir Çin tarihçisi Rebecca Karl, milliyetçi kimliklerin inşası ve taleplerini uluslararası olay ve normlara bağlayan çığır açıcı çalışmalar yaptılar. Bkz. Prasenjit Duara, *Sovereignty and Authenticity: Manchukuo and the East Asian Modern* (Lanham, Md.: Rowman & Littlefield, 2003) ve Rebecca E. Karl, *Staging the World: Chinese Nationalism at the Turn of the Twentieth Century* (Durham, N.C.: Duke University Press, 2002). Madun çalışmalarının metot ve kavrayışlarıyla diplomatik tarihi birleştirme için önemli bir çağrı: Matthew Connelly, “Taking Off the Cold War Lens: Visions of North-South Conflict during the Algerian War for Independence”, *The American Historical Review* 105:3 (2000), s. 739-769.

15 Prasenjit Duara (ed.), *Decolonization: Perspective from Now and Then* (Londra: Routledge, 2004), s. 7.

cede bağlıdır. Göreceğimiz gibi, tam da bu yüzden 1919'da İngiliz hükümetinin Hindistan'dan sorumlu bakanı Edwin Montagu, Hindistan'ın Milletler Cemiyeti'ne kurucu üye olarak kabulünden fazlasıyla endişe duyarken, Hindistan'ın cemiyetteki temsili tamamen İngiliz kontrolü altında kalsa da Hint milliyetçisi B. G. Tilak aynı olaydan bir hayli ümitliydi. Cemiyet ve onun manda sistemi, geleneksel olarak imparatorluk için bir incir yaprağı olarak görülse de tarihçiler yeni yeni Cemiyet ve manda sisteminin dolaşıma soktuğu şu kavramın önemini keşfetmeye başlıyorlar: Sömürgeci güçler, kurumlara ve kendilerinden daha üst mekanizmalara karşı sorumludur. Bu kavram, savaş sonrası yıllarda evrilerek imparatorlukların meşruiyetinin ve dolayısıyla imparatorluk düzenlemelerinin altını oymak için güçlü bir araç haline gelmiştir.¹⁶

1919'un uluslararası tarihine –doğrusu genel olarak tarihe, özellikle de İkinci Dünya Savaşı öncesine– sık sık ardından baktığımız Avrupa odaklı gözlüğü çıkarırsak, Avrupalı olmayan halklara dair olaylar ve deneyimler, hem uluslararası tarihe bakışımızı zenginleştirerek hem de bu olay ve deneyimleri yeni bir ışıkla aydınlatarak netleşmeye başlar. Geoffrey Barraclough bir zaman evvel, modern tarihin odak noktasının Batı'nın dışına kaymasının 20. yüzyılın alametifarikalarından biri olduğunu ve bu yüzden dünya meselelerinde Batılı olmayan aktörlerin aktif katılımcılar olarak yükselişine yakın ilgi gösterilmesi gerektiği önerisinde bulunmuştu. Modern tarihi Batılı olmayan perspektiflerden incelemek “geçmişi değişik bir açıyla keser”, alışılmış sorgulama yöntemlerini aşarak “eski örüntülerin yeterliliği hakkında şüphe oluşturur” diye yazmış ve “yeni

16 İki savaş arası dönemde manda sisteminin işleyişi üzerine bkz. Michael D. Callahan, *Mandates and Empire: The League of Nations and Africa, 1914-1931* (Brighton, İngiltere: Sussex Academic Press, 1999); Michael D. Callahan, *A Sacred Trust: The League of Nations and Africa, 1929-1946* (Brighton, İngiltere: Sussex Academic Press, 2004) ve Susan Pedersen, “The Meaning of the Mandate System: An Argument”, *Geschichte und Gesellschaft* 32 (2006), s. 1-23. Uluslararası arenanın savaş sonrası dönemde sömürge karşıtı taleplerin gelişimine faydası şu kitabın ana savını oluşturur: Matthew Connelly, *A Diplomatic Revolution: Algeria's Fight for Independence and the Origin of the Post-Cold War Era* (New York: Oxford University Press, 2002).

bir zemin planına ihtiyaç olduğunu” ileri sürmüştü. Başka şeylerle birlikte, demişti, modern tarihe Batılı olmayan perspektiflerden bakmak, uluslararası ilişkilerin “eski dünyasından” “yeni dünyasına” –imparatorlukların dünyasından ulus-devletlerin dünyasına– geçişi aydınlatır, ki bu geçiş 1918’de “kendi ayırı kimlik ve varoluşunu” kazanmıştır.¹⁷ Bu kitap ana olarak bu “yeni dünyanın” uzun mücadelelerden sonra bağımsızlığının tanınmasıyla ilgilidir.

* * *

Bu ölçekte bir projeye kaçınılmaz olarak, araştırma ve yazma sürecinde alışılmışın çok üzerinde minnet borcu biriktirdim. Birçok kıtaya yayılmış arşivlere yaptığım araştırma seyahatleri, International Security Studies at Yale, Dan David Prize bursu, the George C. Marshall/Baruch Fellowship, the W. Stull Holt Fellowship of the Society for Historians of American Foreign Relations (SAFHR), Council of East Asian Studies at Yale, John Perry Miller Fund at Yale ve Clark/Cook Fund at Harvard gibi çok sayıda değişik kaynağın cömert finansmanı olmasa mümkün olamazdı. Taslağı düzeltme ve yayına hazırlama işlerinin çoğu Weatherheads Center for International Affairs ve National Endowment for the Humanities tarafından verilen hibelerle finanse edilen araştırma izni senemde yapıldı. Hem Yale’deki International Security Studies, hem de Harvard’daki John M. Olin Institute for Strategic Studies kitabın kritik aşamalarında sıcak ve samimi entelektüel ortamlar sundular. Bunun için teşekkürlerimi sunarım.

Sayırsız arşivci ve kütüphaneci araştırmamı kolaylaştırdı. Taipei’deki Academia Sinica çalışanları Mandarinim karşısında soğukkanlılıklarını korudular ve Çin Dışişleri Bakanlığı’nın alelacele karalanmış el yazması tezkerelerini deşifre etmeme yardımcı olmak için vazife aşkının sınırlarını aştılar. Hindistan Ulusal Arşivleri’nde başıboş belgelerin izini sürmemde hiçbir yardım esirgenmedi. Nehru Memorial Müze ve Kütüpha-

17 Geoffrey Barraclough, *An Introduction to Contemporary History* (New York: Basic, 1964), s. 2, 16, 115.

nesi, bahçesinde dolaşan tavus kuşlarıyla, belki de çalıştığım en büyüleyici arşivdi. Nehru'ya rakip olabilecek diğer tek arşiv Paris'in hemen dışında geniş bir şato içine yerleşmiş Vincennes'deki Fransız Ordusu arşivleriydi. Kew'de bulunan Birleşik Krallık Ulusal Arşivleri ve İngiliz Kütüphanesi Hindistan Ofisi Kayıtları'ndaki arşivciler, tıpkı College Park, Maryland'deki Birleşik Devletler Ulusal Arşivleri ve Kongre Kütüphanesi'ndeki gibi şaşmaz biçimde yardımsever ve verimliydiler. Fransız Dışişleri Bakanlığı'nın Quai Dorsay'daki arşiv görevlilerine ve Harvard, Yale, Princeton, Columbia, University of California-Berkeley, University of Missouri-Columbia, Hoover Institution at Stanford, State Historical Society of Wisconsin in Madison ve Presbyterian Historical Society in Philadelphia çalışanlarına takdirlerimi sunarım.

Araştırmamın titiz eller tarafından incelenme fırsatları bulması tüm proje boyunca fikirlerimin gelişmesinde ve daha rafine hale gelmesinde paha biçilmez rol oynadı. İçinde 2000 ve 2003 yıllarındaki SHAFR yıllık toplantıları, Yale ve Harvard'daki uluslararası tarih kolokyumları, Harvard'daki Yüksek Lisans Uluslararası Tarih Konferansı, Yale'deki Çin çalıştay ve Harvard'daki Kore Enstitüsü çalıştayının da bulunduğu çok sayıda forum ve panelin organizatörleri, katılımcıları ve dinleyicilerine teşekkür ederim. Wm. Roger Louis ve Austin'deki Texas Üniversitesi İngiliz Araştırmaları semineri; Peter Feaver ve Duke Üniversitesi'ndeki Triangle Güvenlik Araştırmaları Enstitüsü, Mark Mazower ve Columbia Üniversitesi'ndeki Uluslararası Tarih Merkezi, Mike Reynolds ve Princeton Üniversitesi'ndeki Ortadoğu Araştırmaları bölümü, Eric Vettel ve Staunton'daki Woodrow Wilson Başkanlık Kütüphanesi, Virginia, Jun Furuya ve Japonya Tokyo'da Amerikan Araştırmaları Üzerine Yeni Düşünceler Sempozyumu, ve son olarak Almanya'da ve Birleşik Devletler'de Sebastian Conrad ve Dominic Sachsenmaier tarafından yönetilen Global Tarih Kanalı, çalışmalarına cömertlik ve ferasetlerini sunmuşlardır.

Öğrenci olduğum Yale Üniversitesi ve şimdi öğretim görevlisi olduğum Harvard Üniversitesi tarih bölümleri zihinsel uğ-

raşların için eşsiz meskenler olmuşlardır. Bana sundukları tavsiye, destek ve entelektüel teşvikleri için birçok iş arkadaşına minnettarım; özellikle Sven Beckert, David Blackburn, Sugata Bose, Vince Brown, Nancy Cott, Mark Elliott, Niall Ferguson, Andy Gordon, Akira Iriye, Mary Lewis, Charles Maier, Terry Martin ve Trygve Throntveit'e. John Milton Cooper ve Thomas Knock beni Wilson araştırmacıları cemaatlerinin içine aldılar ve aralıksız destek verdiler. Betsy Bartlett, Gregg Brazinsky, Mark Caprio, Israel Gershoni, Durba Ghosh, Leonard Gordon, Barbara Keys, Susan Pedersen, Mona Russell ve Jeremi Suri yazmayı çeşitli ihya aşamalarında parça parça okudular ve sayısız faydalı öneride bulundular. David Armitage, Elizabeth Borgwardt, William Keylor, James Koppenberg, Frank Ninkovich, Daniel Sargent ve Jay Winter gibi metnin bütünü okuyan ve detaylı yorumlarda bulunan cömert ruhlara müdânam sonsuz. Lien-Hang Nguyen sayısız kahve fincanı boyunca neşeyi yüksek tuttu, Matthew Connelly bira ve tonik eşliğinde ilham sundu ve Einat Wilf meşhur keskin bakışıyla metni inceledi. Bunun dışında, kalan hatalardan tek başıma sorumlu olduğumu söylemeye gerek yok.

O olmadan bu projenin tasarlanması mümkün olmayan John Lewis Gaddis'e, başından itibaren desteklerini ve sürekli teşvik ve tavsiyelerini eksik etmeyen Paul Kennedy ve Jonathan Spence'e teşekkür borcum var. Editörüm Susan Ferber dağınık bölümler halindeki projeme epey ilgi gösterdi ve alametifarikası olan profesyonellik ve keyifle bir araya getirdi. Ayrıca çalışmanın son kısmındaki çeşitli acil işler için araştırma asistanları Noah Hertz-Bunzl, Ying Qian, Kevin Yang ve Nancy Zhang'i burada zikretmek isterim. Bu kitaptaki bazı pasajlar daha önce bazı dergilerin içinde yayımlanmıştı: *Diplomacy & Statecraft* 12:4 (2001), *American Historical Review* III:5 (2006) ve Wm. Roger Louis, ed., *Yet More Adventures with Britannia: Personalities, Politics and Culture in Britain* (Londra: I.B. Tauris, 2005) içinde bir deneme. Adı geçen yayımların editörleri ve yayımcılarına bu kitaptaki kullanımlara verdikleri izinler için teşekkür ederim.

Son olarak aileme de teŖekkür etmeliyim. EŖim Noga ve kızlarım Romi, Maya ve Daria alıŖmamın eŖitli aŖamalarına katıldılar ve benim için sürekli Ŗefkat, nükte ve bilgelik kaynağı oldular. Anne ve babam, Jonah ve Tova Manela ve kardeŖlerim Lilach, Oren ve Alon uzun yıllar boyu teŖvik ve desteklerini benden esirgemediler. Bu kitap, tarihleri bir baŖka kitabı hak eden büyükanne ve büyükbabama ithaf edilmiŖtir.

GİRİŞ

Bir Ayaklanma Baharı

Kısa bir süre için Wilson insanlığın tek savunucusuydu. Ya da en azından insanlığın savunucusu gibi göründü. Ve bu kısa zaman diliminde tüm dünya onu hayli olağanüstü ve anlamlı biçimde kucakladı. Durum o denli ateşliydi ki, tüm insanlık, Wilson'u bir cümle, bir jest için bağına basmak ve yüceltmek üzere ileri atılmış, onu kendi sembolü olarak benimsemişti. Wilson insanoğlunun gözünde ilahlaşmıştı. Artık sıradan bir devlet adamı değil adeta bir Mesih'ti. Milyonlar onun tarifsiz nimetlerin taşıyıcısı olduğuna inanıyordu; binler onun için hayatını memnuniyetle feda ederdi. Bu kucaklayış 20. yüzyılın başının en aydınlatıcı hadiselerinden biridir. Besbelli Dünya-Devletin tohumları atılmış, ana rahminde kıvıldamaya başlamıştı. Canlıydı.

Ve sonra huzursuz on yıllar boyunca kıvıldamayı bıraktı.

– H.G. WELLS, *The Shape of Things to Come*

Haziran 1919'da Nguyen Tat Thanh, Fransız Hindişinli yirmi yedi yaşında bir aşçı yamağı, barış konferansı için Paris'te toplanmış dünya liderlerine bir dilekçe sunmak üzere yola çıktı. “Annam Halkının Talepleri” adlı belge, son dönemde tüm halklar için kendi kaderini tayin hakkının savunucusu olarak uluslararası arenada yükselmiş Birleşik Devletler Başkanı Woodrow Wilson'un söylemini aksettiriyordu. Birinci Dünya Savaşı'nın bitimini takip eden çalkantılı aylarda Wilson, uluslararası ilişkilerde güç değil adaletin temel ilke olduğu yeni bir dünya siyaseti döneminin peygamberi olarak yüceltiliyordu.

Hindiçinli genç adam, dilekçeyi Nguyen Ai Quoc yani “Vatan-sever Nguyen” diye imzalamıştı. Nguyen, halkının davasını duyurmak için Amerikan başkanıyla bizzat görüşmek istedi. Bazı kaynaklara göre, görüşme için bir frak dahi kiralamıştı. Lakin, görüşme gerçekleşmedi. Gerçek şu ki, dilekçe yanıtız kaldı hatta büyük olasılıkla Wilson, Nguyen’in dilekçesinin varlığından bile haberdar olmadı. Bilahare Ho Chi Minh olarak tanınacak bu delikanlı, bir yıldan kısa bir süre içinde Bolşevizmi yeni öğretisi olarak kabul etti ve halkı için kendi kaderini tayin mücadelesinde ilhamının kaynağı olarak Wilson’un yerini Lenin aldı.¹

Büyük Savaş ertesini Ho’nun deneyimi hiçbir biçimde benzersiz değildi. Ağustos 1914’te başlayan savaş dört yıldan fazla sürmüş ve ardında milyonlarca ölü bırakmıştı. 11 Kasım 1918’de nihayet ateşkes imzalandığında, dünyanın her köşesinde milyonlar, kıyımın sona ermesini kutladı ve barışın başka bir dünya getireceğini umdu. Savaş, Romanovların Rus İmparatorluğu, Habsburgların Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Osmanlı İmparatorluğu ve Hohenzollernlerin kontrolündeki Alman İmparatorluğu’nun çöküşüne tanık olmuş, ayrıca bazı muzafferlere de ciddi darbeler indirmişti: Britanya ve Fransa, büyük insanî ve ekonomik kayıplar sebebiyle savaş öncesine kıyasla çok daha zayıflardı. Öte yandan savaştan ekonomik, askerî ve siyasi olarak daha kuvvetli çıkan tek büyük güç Birleşik Devletler’di. Maddî ve finansal kaynakları İtilaf seferberliğine destek olmuş, Nisan 1917’de savaşa girişi dengeleri İtilaf lehine değiştirmiş ve nihayet ateşkes anlaşması Wilson’un meşhur On Dört İlke’sinde çerçevesi çizilen prensipler üzerine kurulmuştu. Birleşik Devletler lideri kısa süre sonra barış görüşmelerine bizzat katıl-

1 Ho’nun 18 Haziran 1919 tarihli orijinal dilekçesi Birleşik Devletler Ulusal Arşivleri’ndedir. U.S. National Archives, College Park, Maryland [USNA], RG 256, 851G.00/1. Ho’nun dilekçesi ve sonuçları için bkz. Mark Philip Bradley, *Imagining Vietnam & America: The Making of Postcolonial Vietnam, 1919-1950* (Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2000), s. 10-11; Hue-Tam Ho Tai, *Radicalism and the Origins of the Vietnamese Revolution* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1992), s. 68-69; Loren Baritz, *Backfire: A History of How American Culture Led Us into Vietnam and Made Us Fight the Way We Did* (New York: Morrow 1985), s. 36.